

ЕТИОЛОГІЯ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА

ETIOLOGY OF CROSS-CULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF A TEACHER

У статті автор розкрив зосередив увагу на етіології крос-культурної комунікативної компетентності педагогічного працівника. Основою розкриття теми визначено перелік компетентностей у професійних стандартах на групу професій «вчитель закладу загальної середньої освіти», «викладачі закладів вищої освіти».

Автор у статті зазначив, що у статті сформувано бачення етіології крос-культурної комунікативної компетентності педагогічного працівника з позицій ціннісно-сислової спрямованості професійної та особистісної комунікації педагогічного працівника. Це обумовлює звернення до методологічних засад цілісної педагогічної системи і втілення її на практиці через принципи діалектичності суб'єкт-суб'єктних відносин учасників освітнього процесу у закладі освіти, міжособистісного спілкування, у тому числі в контексті активізації міграційних процесів і реалізації академічної мобільності здобувачів освіти і педагогічних працівників, соціокультурної ідентичності, антропологізму, персоналізму, цілісності особистості, аксіологічним пріоритетам у педагогічній комунікації, діалектичному синтезу знань гуманітарного і природничо-наукового знання.

Автором наголошено, що етіологія крос-культурної комунікативної компетентності в цій публікації розуміється як систему наукового і прикладного супроводу попередження, подолання у разі виникнення, профілактики контраверсійних аспектів комунікування учасників освітнього процесу, яке організує педагогічний працівник. Серед таких аспектів авторка виділила: вербалізація характеристик, використання мовних конструктивів, які можуть тлумачитися як дискримінація, етноцентризм, упередження, расизм, стереотипування. У статті зазначено, що для діагностування ризиків доцільно використовувати технологію написання есе.

Перспективою подальшого розроблення заявленої теми визначено розроблення програм позитивної крос-культурної взаємодії учасників освітнього процесу в контексті відкритого навчального простору.

Ключові слова: комунікативна компетентність, особистісний підхід, крос-культурна комунікація, спілкування, навчання, розвиток, потенціал, освітній простір.

In the article, the author revealed and focused attention on the etiology of the cross-cultural communicative competence of the pedagogical worker.

The basis for revealing the topic is the list of competencies in the professional standards for the group of professions «teacher of a general secondary education institution», «teachers of higher education institutions».

The author noted in the article that the article formed a vision of the etiology of the cross-cultural communicative competence of the pedagogical worker from the standpoint of the value-meaning orientation of the professional and personal communication of the pedagogical worker.

This conditions the appeal to the methodological foundations of a holistic pedagogical system and its implementation in practice through the principles of dialectical subject-subject relations of participants in the educational process in the educational institution, interpersonal communication, including in the context of the activation of migration processes and the implementation of academic mobility of education seekers and pedagogical workers, sociocultural identity, anthropology, personalism, integrity of personality, axiological priorities in pedagogical communication, dialectical synthesis of humanitarian and natural science knowledge.

The author emphasized that the etiology of cross-cultural communicative competence in this publication is understood as a system of scientific and applied support for prevention, overcoming in case of occurrence, prevention of controversial aspects of communication of participants in the educational process organized by a pedagogical worker. Among such aspects, the author singled out: verbalization of characteristics, use of language constructs that can be interpreted as discrimination, ethnocentrism, prejudice, racism, stereotyping.

The article states that it is advisable to use essay writing technology to diagnose risks.

The development of programs for positive cross-cultural interaction of participants in the educational process in the context of an open educational space is defined as the perspective of further development of the stated topic.

Key words: communicative competence, personal approach, cross-cultural communication, communication, learning, development, potential, educational space.

УДК 378.06:37.04

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/63.2.18>

Петренко Т.В.,

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Реалії сьогодення українського педагогічного працівника супроводжуються унікальними трансформаціями і тотальними кризами. У цьому є виклики і значні перспективи особистісного і професійного прогресу. Попри труднощі воєнного стану, саме педагогічні працівники стали осердям інноваційного поступу, коли інструментами змін стають нові знання і культурний досвід. Крос-культурна комунікація як природний супровід сучасного освітнього

процесу спрямовує діяльність педагогічного працівника не на технологізацію аспектів цього процесу, а на розкриття людського фактору в освіті. Усі зміни, що відбуваються в суспільних відносинах, містять значний гуманістичний концепт: удосконалення системи ціннісних орієнтирів, правил, норм поведінки, трансформування традицій та інновацій, інтегрування корпоративної та інших видів культур організації, спільноти. Вивчення положень крос-культурної комунікації нині має

практико-зорієнтований характер. Тож проблема етіології крос-культурної комунікативної компетентності педагогічного працівника сприятиме удосконаленню педагогічних практик фахової підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Когнітивно-дискурсивні аспекти крос-культурної комунікації є предметом широкої наукової дискусії, про що свідчить активне обговорення заявленої проблематики на науково-практичних конференціях [9; 15]. В умовах сьогодення комунікація стала стимулом і рушійною силою культуротворення, кристалізації ціннісних сенсів спілкування у різних групах, ресурсом естетизації реальності. У цьому ми орієнтуємося на висновки Berry J. [1], Boski P. [2], Brislin R. [3], Triandis H. [5]. Психологічний аспект презентовано достатньою мірою Matsumoto D. [4]. Категорійне поле цієї розвідки визначено з опорою на висновки Л. Щетініної, С. Рудакової, О. Кравець [16], А. Солодка [14].

Заявлена проблема перебуває у полі уваги філософії освіти. Зокрема в цій публікації ми спиралися на узагальнення і висновки Н. Радіонової, яка на підставі діалектичного системного аналізу дослідила принципів аспекти філософської комунікації у структурованому культурно-освітньому просторі в діалектичній єдності економічних, соціальних, культурних чинників [12]. К. Мацик в дисертації презентувала розуміння крос-культурної комунікації як механізму «формування полідискурсивного простору сучасної освіти, соціальний конструкт освітнього потенціалу інформаційної культури» [8]. Нам імпонує пропозиція авторки зосередити увагу на проєктній роботі, щодо дозволяє попередити появу проблем і конфліктів в крос-культурній комунікації учасників освітнього процесу, ускладненого такими явищами, як «міграційні тенденції сучасного українського студентства, які виявляють як шляхи розширення комунікативного простору, так і симптоми некоріненості людського буття» [8]. Інструментарій діагностувального етапу розроблено з опорою на міркування і пропозиції, висловлені в роботі І. Бутин [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема крос-культурної комунікативної компетентності перебуває в активній фазі розроблення, оскільки актуалізовані нові дискурси цього явища. З розширенням освітнього простору, поширенням академічної мобільності учасників освітнього процесу збільшуються і ризики появи конфліктних комунікативних ситуацій, надмірне толерування суспільних, культурних процесів, чи вербалізація приналежності до певного об'єднання, спільноти може призвести до втрати системності порозуміння учасників освітнього процесу. Тому ми прагнемо цією публікацією визначити ключові напрямки попередження і пропедевтики негативних явищ, пов'язаних із

крос-культурною комунікативною компетентністю педагогічного працівника.

Мета статті. У контексті заявленої у назві цієї публікації видається доцільним визначення етіології крос-культурної комунікативної компетентності педагогічного працівника.

Виклад основного матеріалу. Мовно-комунікативна компетентність визначена основоположною в структурі вимог професійного стандарту на групу професій «вчителі закладів загальної середньої освіти» [10], відповідно, у професійному стандарті на групу професій «викладачі закладів вищої освіти» досліджувана нами компетентність прослідковується в ЗК.03, ЗК.04, ЗК.08, ЗК.09, ЗК.10, групі компетентностей Б1, Б2, Б3, що передбачають виконання трудових функцій «викладання, консультативна підтримка студентів» [11].

В цій публікації ми стоїмо на позиції ціннісно-сміслової спрямованості професійної та особистісної комунікації педагогічного працівника. Адже педагогічний працівник не лише забезпечує організацію, змістовий, методичний супровід, проводить моніторингові і контрольні оцінні заходи, він передусім формує світогляд здобувача освіти, творить культурний простір неперервного навчально-пізнавального процесу, пізнання людиною себе, довкілля, відповідної ідентифікації. Це обумовлює звернення до методологічних засад цілісної педагогічної системи і втілення її на практиці через принципи діалектичної суті суб'єкт-суб'єктних відносин учасників освітнього процесу у закладі освіти, міжособистісного спілкування, у тому числі в контексті активізації міграційних процесів і реалізації академічної мобільності здобувачів освіти і педагогічних працівників, соціокультурної і національної ідентичності, антропологізму, персоналізму, аксіологічних пріоритетів у педагогічній комунікації, діалектичного синтезу гуманітарного і природничо-наукового знання.

Етіологія крос-культурної комунікативної компетентності в цій публікації розуміється з опорою на загальне визначення терміну «етиологія», контекстно зазначений загальній і професійній компетентності. Розуміючи етіологію як «вчення про причини і умови виникнення хвороб» Це слово походить від грецького *aitia* (причина) і *logos* (слово, учення) [13]. У цій розвідці ми розглядаємо етіологію крос-культурної комунікативної компетентності педагогічного працівника як систему наукового і прикладного супроводу попередження, подолання у разі виникнення, профілактики контр-аверсійних аспектів комунікування учасників освітнього процесу, яке організує педагогічний працівник. Серед таких аспектів можна виділити: дискримінацію (використання мовних конструктів, які можуть розумітися як вербалізація дискримінації, диференціювання ставлення до інших через певну характеристику (раса, національність,

стать, вік, соціально-економічний статус тощо), етноцентризм (коли людина позиціонує апріорність власного способу мислення, не враховує можливі наслідки акцентуації чи зосередження уваги на одній культурі, ментальності, мові тощо), упередження (проявляти недовіру, вербалізувати суб'єктивне ставлення до інших за конкретно визначеною характеристикою, подібно до дискримінації), расизм (вербалізація перевищення ролі однієї раси порівняно з іншими), стереотипування (приписування певних узагальнених, спрощених, уніфікованих ознак, характеристик груп чи спільноті людей). Етіологія крос-культурної комунікативної компетентності передбачає вивчення причин виникнення і шляхів подолання, упередження, пропедевтики негативних явищ, патологічних аспектів спілкування і взаємодії у полікультурному просторі, відкритих освітніх заходах.

Безумовно, на етіологію крос-культурної комунікативної компетентності педагогічного працівника впливають чинники, які класично визначені в педагогічній науці: середовище (близьке, широке, освітнє, соціокультурне, географічне, історичне тощо), організований процес формування фахових і загальних компетентностей педагога (на теперішній час в умовах інформаційних війн, трансформацій медіапросторів, прогресу цифрових технологій, які фактично нівелюють кордони і будь-які бар'єри комунікування, професійна освіта набула характеристик неперервної, такої, що відбувається упродовж всього життя), власне унікальність самої людини, її генетично закладені персональні характеристики, унікальність інтерпретацій життєвого, у тому числі й комунікативного досвіду, батьки чи особи, які їх замінюють (формують первинні маркери і стереотипи у комунікуванні, ідентифікації тощо). Як бачимо, вже в самих чинниках, які впливають на етіологію крос-культурної комунікативної компетентності вже закладено феномен стереотипізації, традиційності, клановості. У цьому вбачаємо першу детермінанту глибинного наукового дослідження.

Наступна детермінанта – фізичні чинники, як-от: фактичне перебування у моно- чи полікультурному комунікативному просторі, фізіологічні, психічні, психологічні характеристики педагогічного працівника як комуніканта (апріорний спосіб мислення, рівень розвитку інших психічних процесів, стиль комунікування, розвиток артикуляційного апарату, персоніфікований досвід використання невербальних засобів комунікування тощо).

Зазначимо тут, що заявлені вище контраверсійні аспекти етіології крос-культурної комунікативної компетентності педагогічного працівника можуть бути успішно подолані завдяки системній діагностиці поточних проявів зазначених аспектів. У такому разі педагогічний працівник як організатор крос-культурної комунікації вчасно реагує і нейтралізує

токсичні вербальні прийоми, які вживають інші учасники освітнього процесу. З метою попередження, усунення негативних наслідків чи вирішення конфліктних комунікативних ситуацій, педагогічний працівник може застосовувати систему пізнавальних завдань для покращення обізнаності і розуміння культурної своєрідності інших комунікантів, спільне розроблення комунікативних стратегій на рівні закладу освіти, активізація просвітницької роботи комісій з етики, які функціонують фактично в більшості закладів освіти, однак до цього часу лише на рівні звітності на точкових рішеннях конфліктних питань за адресними зверненнями.

Зазначимо тут, що не існує єдиних, уніфікованих правил неконфліктного спілкування, успіху можна досягти через формування відповідного досвіду, огляду практичних прикладів та їх аналізу з огляду на відповідність ситуації, сили прояву контраверсійних аспектів, системній діагностувальній роботі. Зокрема саме на системне діагностування через педагогічне спостереження ми прагнемо звернути увагу шановної педагогічної спільноти. Адже у вирі багатозадачності часто сучасний педагог втрачає елемент системності саме педагогічного спостереження в реальних умовах освітнього процесу.

Для практичної переорієнтації методологічної орієнтації освіти з формування особистості на стратегію її розвитку й саморозвитку вимагає від педагогічної теорії і практики зосередження уваги на осмисленні природи людини, її внутрішнього світу, на створенні гуманних відносин в освітньому середовищі. Ці завдання реалізуються за умови ретельного опрацювання результатів педагогічного діагностування вхідних компетентностей і рівня творчої самореалізації в крос-культурному середовищі. Для вивчення поведінки і досвіду спілкування педагог може використовувати есе. Вільне трактування цього виду діагностування розкриває широкі можливості для вивчення первинного досвіду крос-культурного комунікування учасників освітнього процесу. За допомогою есе можна відслідковувати причинно-наслідкові зв'язки формування комунікативного досвіду у різних ситуаціях, виявлення залежностей комунікантів від культурного контексту чи часу, чи стилю спілкування. Результати і висновки, сформовані на основі аналізу есе здобувачів, можна інтерпретувати спільно із здобувачами, обговорювати комунікативні стимули і обрані варіанти рішення. Таким чином педагогові вдасться інтегрувати явища крос-культурності, етики, естетики спілкування, іманентності, персональних пріоритетів, інших елементів спілкування.

Для діагностування ризиків контраверсійних аспектів крос-культурної компетентності педагогічний працівник може використати потенціал технології написання есе. Це короткий твір-роздум, який допоможе вербалізувати корисні практики

міжкультурної комунікації, зрозуміти міру і ракурс сприймання іншої культури, у творчій атмосфері обговорити міжнародні культури, притаманні певній спільноті, визначити проблеми в межах міжкультурної комунікації, типологію міжкультурних комунікативних відносин, діагностувати вплив віку, покоління, раси, статі, стану здоров'я в крос-культурній комунікації. Есе в парі також може допомогти налагодити взаємодію представників різних культур, врахувати культурні звичаї і цінності. Через есе можна презентувати опис конфліктних ситуаційних моментів міжкультурної комунікації, здійснювати координацію стратегій крос-культурної комунікації. Тематика діагностувальних есе може бути такою: «Стереотипи прийняття рішень та вирішення проблем»; «Трансформації проблеми в задачу». «Креативність вирішення міжкультурної суперечки». «Мій досвід подолання конфліктогенів у спілкуванні». «Імунітет на конфліктогене спілкування».

Конкретизуємо вимоги до проведення діагностувального есе. Обсяг – до однієї сторінки тексту (до 120 слів). Есе – це цілісний твір-роздум, ідея якого зрозуміла й чітко узгоджується із запропонованою темою. Кожен абзац есе розкриває одну думку. Думки викладати стисло і ясно. Есе має нести лише інформацію, необхідну для розкриття позиції автора. Есе має бути логічним, структурованим (вступ, основна теза, аргументування і висновок). Есе має засвідчити, що його автор осмислено застосовує поняття, терміни, ідеї, містити переконливе аргументування порушеної проблеми.

Критерії оцінки есе можна використовувати за критеріями: теза, аргументи, приклад з літератури чи інших, приклад чи випадок з життя, історичну подію, логічність, послідовність [7].

Висновки. Етіологія крос-культурної комунікативної компетентності педагогічного працівника розглянута з позицій ціннісно-сміслової спрямованості професійної та особистісної комунікації педагогічного працівника. Етіологія крос-культурної комунікативної компетентності в цій публікації розуміється як систему наукового і прикладного супроводу попередження, подолання у разі виникнення, профілактики контраверсійних аспектів комунікування учасників освітнього процесу, яке організує педагогічний працівник. Серед таких аспектів авторка виділила: вербалізація характеристик, використання мовних конструктів, які можуть тлумачитися як дискримінація, етноцентризм, упередження, расизм, стереотипування. У статті зазначено, що для діагностування ризиків доцільно використовувати технологію написання есе.

Перспективою подальшого розроблення заявленої теми визначено розроблення програм позитивної крос-культурної взаємодії учасників

освітнього процесу в контексті відкритого навчального простору.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Berry J.W. (Ed.). *Cross-Cultural Psychology: Research and Applications*. New York: Cambridge University Press, 2002. 610 p.
2. Boski P. (Ed.) *New Directions in Cross-Cultural Psychology: Selected Papers From the Fifteenth International Congress of the International Association for Cross-Cultural Psychology*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, 2002. 602 p.
3. Brislin R.W. *Cross-Cultural Encounters: Face-to-Face Interaction*. New York: Pergamon Press, 1981. 372 p.
4. Matsumoto D. *The Handbook of Culture and Psychology*. New York: Oxford University Press, 2001. 458 p.
5. Triandis H.C. *The Analysis of Subjective Culture*. New York: John Wiley, 1990. P. 56.
6. Бутин І. Крос-культурна комунікація в освітньому просторі : кваліфікаційна робота. Тернопіль, 2021. 92 с. <http://dSPACE.wunu.edu.ua/handle/316497/45334>
7. Критерії оцінки есе. 2022. URL : <https://testportal.gov.ua/evaluation/>
8. Мацик К.В. Крос-культурна комунікація в освітньому сегменті інформаційного суспільства : автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.10. К., 2007. 20 с.
9. Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку : тези II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 15 березня 2019 року) / Гол. ред. К. І. Мізін; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2019. 33 с.
10. Професійний стандарт на групу професій «Вчитель ЗЗСО». 2020. URL : <https://register.nqa.gov.ua/profstandart/vcitel-pocatkovih-klasiv-zakladu-zagalnoi-serednoi-osviti>
11. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі ЗВО». 2022. URL : https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/325-610_vikladaci_zakladiv_visoi_osviti.pdf
12. Радіонова Н.В. Філософська комунікація як чинник структурування культурно-освітнього простору на Слобожанщині у XIX ст. [Текст] : автореф. дис... д-ра філос. наук: 09.00.10 / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2009. 32 с.
13. Словник української мови: в 11 томах. Том. 2, 1971. С. 491. URL: <http://sum.in.ua/s/etiologhija>
14. Солодка А.К. Теоретико-методичні засади крос-культурної взаємодії учасників педагогічного процесу вищих навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2015. 462 с.
15. Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ: КНЕУ, 2016. 233 с.
16. Щетініна Л., Рудакова С., Кравець О. Сутність крос-культурної компетентності: від теорії до практики. *Ефективна економіка*, № 4, 2017. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5537>